

Vathy Zsuzsa szívesen alkalmazza a történetesen belső monológokat, vonzzák a gyenge idegzetű, hasadt figurák, a szabvány környezet mögül elősejlt patológikus tulajdonságok hordozói. Kideríti a felszíni elváltozás alig érzékelhető időpontjait, amikor a személyiség átbillen az önfeladás állapotába — vagy ennek másik megjelenési formáját vizsgálja, ahol a szenvedés gyakorolja az önfelzabarást funkcióit, jótékonyan befolyásolva a folyamat minőségét, valóban elnyerve az önfelzabarást rangját. Egy többedik változatában a pótolhatatlan veszteségérzet az infantilis szerepjátszás eufóriáját ajándékozta a *Maszk* fiatal hősnének, aki visszaél helyzetével, akkor is, amikor provokálja a részvétet, akkor is, amikor elutasítja, de tudata minden mozzanatot „inkasszál”, résen van, követeli a „végszavakat”.

Az esztelenségig fölcsapó birtoklás gyönyörének jelképes darabja a *Gromina* nevű írógéphez intézett — némiképp túlméretezett költői — vallomás, mely a nagy szerelmek fölívelését és hirtelen megszakadását is példázhatja; tartalmi tendenciái nem egyértelműek, aminthogy a kötet más darabjaié sem, amelyekben a háttér az aprólékosságig élesen kidolgozott, de a figurák elmosódtak, feladatuk tán csak a jelenlét jelzése, közérzetüket csak a bemutatott környezet sejteti. A kiszolgáltatottság és ellentéteként a gátlástalan magabiztosság kis terjedelmű, de megformálásának tárgyilagosága miatt az undort apokaliptikussá fokozó hibátlan hatásfokú novella a *Születésnap*. Szerzőjét itt sem tántorítja el a rosszul értelmezett részvét: írása tényértékű adalék lehet a kriminál-pszichológiához, mely napjainkban már nemcsak a bűnözést és okait analizálja, de azt a nem kevésbé fontos tényezőt is, hogy az *áldozatok* zöme miért sorolható *egy* bizonyos embertípusba.

Érthetetlen, sőt bosszantó a végtagok és érzékszervek többes számú használata, zavaróak a stílári „pihek” is: artikulátlán stb.; olyan kvalitású író esetében, amilyen az *Erőterek* szerzője, még első kötetben is kikerülhetők. Tehetségét becsüljük, amikor nemzeti klasszikusaink olvasását kérjük tőle — ahogy mondani szokás: Pázmánytól napjainkig... Ha írói karakterét nem is, de évjáratában szokatlan (30 éves) helyzetfölismerő és láttatókészségét, eszközei finomítását, nyelvi biztonságát a mieink is gyarapíthatják. (*Magvető Könyvkiadó, 1970.*)

SOLYMOS IDA

CZAKÓ GÁBOR: A SZOBA

Marx József Élet és irodalom-beli kritikájában „új sikk”-nek bélyegzi a mostanában elszaporodó szociológiai igényű regényt, köztük Czako Gábor első könyvét is. Én nemcsak fölszínese, de hamisnak is érzem ezt a gunyoros, föllengzős jelzőt, épp ezért szállnék vitába Marx Józseffel — valamelyest Czako Gábor védelmében —, még akkor is, ha jó néhány megállapításával egyetértek.

A *szoba*, „mint műalkotás” valóban nem lett „nagy ügy”, noha nagy lehetőség, így féligkész, suta-torzó alakjában is. S nem csupán azért, mert „társadalmi probléma”, mint Marx József írja. Hanem azért, mert szimpla társadalmi problémánál is több akar lenni, mert benne van a megszenvedett cselekedni akarás kíméletlen igénye, sajnos, egyelőre még nem Marx József szája íze szerint. Hosszú idő óta az első „mű” fiatal író kezéből, mely a valóságból markolja tíz körömmel hitt-akart igazságait, s nem a fantázia kápráztató, kávéházi ötletjátékából, furcsa elgondolásokból és nehezen bizonyítható köklerségből. Sajnos, úgy tűnik, hogy egyelőre a hivatalossá ütött kritikusok nemcsak hogy többre becsülik ez utóbbi szerzeményeket (látszólagos-valóságos „irodalmias” tökélyük miatt, mely tulajdonképpen a *meghatározhatatlanság* tartalmi és formai jegyeit ötvözi, alkalmazza kedve-ötlete szerint), hanem többre is értékelik. Így aztán büntetlenül használhat Marx József is ilyen szavakat Czako formai tökéletlensége cifra gúnyolására: „Czako Gábor a gondolat-hiányban szenvedő mondatokat körmönfont költőiséggel habarcsolja össze.” És persze mit szólhat a rokonszenvező Czako védelmében az idézett suta példákkal szemben?

Csatlakozik tán az „intellektus” vigyorgó, kaján fegyvereit forgató magabiztos kritikus véleményéhez, s maga is nevet a már paródiává alacsonyított jó szándékú, hitese akarású kisregényen?

Nem! Hanem biztat, most már bosszús kézfogással, s nem a sértettség elzárkózásával, hanem a valóságos hibák tudomásulvételével. Mert ez a kisregény így félkész csupán. Egy nagy lehetőség makettje. Egy új, mai Raszkolnyikov kevéssé sikerült életre támasztása. Egy szociográfiai, szociológiai kísérlet nem elégséges bemutatása. Nem totálisan megjelenített valóságdarab (pars in totum), hanem a valóság egy könyörtelen igaz és hitese darabja, darabra törten, darabba maradtan, elszigetelten a nagy Valóság elszakíthatatlan részeként. De mindenképpen a valóság tükre, végre önföltáró, maga-magát ismerni akaró igénnyel, kegyetlen vallomásvágygal. Kisregény, mely megélt élmény hitelére utal, s nem konstruált olvasmány-élettapasztalatra. Ellenem szólhatnak: ne magyarázzak bele az asztalra tett műbe — ez kész van, így, a mások elé bátranállás felelősségével. S mint filológiailag is kimutatható, *nem csupán* rejtegeti a naiv megfogalmazásokat, a mesterkéltségek, a formai elégtelenségeket, mely természetesen visszahat a tartalomra is. Válaszom erre: én nem belemagyarázok, hanem megérteni akarom a leirt műből kilógó, továbbmutató, biztató hitű valóságot. Hogy Czákó Gábor tehetséges vagy nem, fölösleges boncolgatás (bár olyan frappáns novella, mint *A postáskisasszony*, kétséget kizárón bizonyít), tény viszont, hogy jófelé keres, s nem is divat, „sikk” mákonyos vonzalmában. Dolgozni kellett volna még ezen a kisregényen, várni vele, míg valóban megért volna, beért volna, s tán a novellákból összeállítani inkább az első könyvet. Azokban talán Marx József is több értékelhetőt talált volna, mert azok valamelyest kevesebb „társadalmi problémát”, „sikkos szociográfiát” ötvöznek magukba, viszont, mint „műalkotás”-ok, talán „nagyobb ügy”-ek. Mindenesetre három tény — legalábbis magamnak — levonok tanulság gyanánt az utóbbi idők fiatal irodalmából és azok kritikai reagálásából: egyik, hogy bebizonyosodott: várni kell még, érni, hisz a jelen pillanatban súlyos, jelentős mondandót (melyet ki kéne mondani, hisz van, létezik!) nem képes még megjeleníteni nagy hiányosságok nélkül az új nemzedék irodalma (ehhez pályatársaimnak — okulásul és — összehasonlító olvasmányként — tudom ajánlani a világ- és magyar irodalom klasszikusait); a másik pedig, hogy hosszabb lélegzetű, immár totálisabb valóság megragadására készülő művek írásába beletörik a bicska. Ez, úgy látszik, azt jelzi, hogy a novellák (melyek micsoda tömegben íródtak!) irodalmi rangja is kételhető.

S végül a harmadik: hogy a kritikai hozzáállás nem megfelelő. Javaslom, hogy az első könyvekről írott bírálatok ne az „íróvá avatás” jeligéjével íródjanak, hisz ekkor még nem lehet szó „írókról, költőkről”, ellenben *lehetőségekről* igen. S mint ilyenek inkább *őszinte, kritikus* biztatásra szorulnak inkább, mint „avatásra”. Tehát sem neveltségessé tevésre, sem koszorússá kiáltásra nincs szükség. Józan, biztató bírálat kell!

Én hittel bízom Czákó Gáborban. (*Magvető Könyvkiadó, 1970.*)

ÖRDÖGH SZILVESZTER

BARÁTH LAJOS: KÜLSŐ KÖRÖN

A sportvilágról legtöbbször már csak klikkindulatok által megemésztett, humorban áztatott jelzéseket kapunk. Természetesen (és sajnos) az élet szolgáltat itt is megdöbbentő példákat; művi fogásokat, a szerkezet, a stílus lényeg felé terelő megoldásait mellőzve, nyersen, anatómiáját látszatok mögé rejtő pucérsággal áll eléink, megfosztva bennünket a lényeglátás és a továbbelemzés árnyaltabb lehetőségeitől. Szerencsésebb a helyzet, ha a társadalom-kritikai érzékünk is gondjainkat mérő, emberségünket edző tornára kényszerül.